

који може да проговори са границе два „љута” идентитета, а да му се не замери апологетство једног. Негде на граници између XX и XXI века стоји фигура Мирка Демића и са погледом којем су знана оба хоризонта, идеолошки непоткупив, остаје на „ничијој земљи”, брише прашину са заборављених тема, послушнује шум и буку испод листова канона, буку коју површним слушањем нисмо препознали као глас, те смело приповеда из дубина језичког језгра, не подилазећи читалачким очекивањима.

Иван ИСАИЛОВИЋ

ПОЕЗИЈА (САМО)ПРЕИСПИТИВАЊА

Анђелко Анушић, *Жив си, кажеш*, Културни центар Новог Сада, Нови Сад 2016

Изузетно плодна књижевна продукција Анђелка Анушића (1953), песника, приповедача, романсијера, есејисте, књижевног критичара, антологичара и публицисте, која броји око тридесет књига, новом, петнаестом по реду песничком збирком *Жив си, кажеш* наставља и продукцијску виталност, али и стваралачку убедљивост коју у последње време потврђује и у другим жанровима, попут, рецимо, збирке прича *Писмо Петру Кочићу и још йонекоме*. Међутим, за разлику од његовог приповедачког и романсијерског стварања, датог у знаку праве књижевне мисије која за свој циљ има тематизовање страдања српског народа на овим просторима, и то у широком временском распону, Анушићеву поезију одликује изразита лирска нота и релативна одмакнутост од трагичних и турбулентних друштвеноисторијских дешавања.

Уоквирена пролошком и епилошком, или како их сам аутор назива, „Приступном” и „Отпусном” песмом, нова Анушићева збирка не поседује додатну проблемску раздвојеност, иако је у њој присутан од почетка до краја непрекинути низ песама који је по тематском критеријуму могао врло лако добити и своју циклусно уобличену структуру. Но, тај непрекинути низ песама можда своју функцију има управо у тежњи да песник сугестивније посведочи о насловној тврдњи ове збирке, те да његово оглашавање тече у континуитету, чију би непосредност и аутентичност циклусна подвајања само нарушила.

Међутим, сагледавајући Анушићеву збирку у целини, тешко би се њена насловна тврдња (или питање) могла прихватити без одређене нијансе (ауто)ироније и скепсе. Ова поезија далеко је од поезије одушевљења. Она је готово сва у тамним, болним и елегичним тоновима, испуњена горчином и резигнацијом. Ово је поезија саморазговора, свођења

животног рачуна, слутње краја, али она уме да буде и оглашавање из небића, као што се може прочитати у песми индикативног назива, „Прошло је твоје”, назива који је наглашено антитетичан у односу на наслов саме збирке: „Ти си небило / Које из песме чаје / Како је било”. Отуда се насловна синтагма у контексту Анушићевих песама намеће као синтагма са аутоироничним дејством, и то првенствено на плану егзистенцијалне, али и душевних виталности.

У овим песмама много је различитих психичких квалитета који притискају лирског субјекта, од доживљаја самоће, напуштености и неприпадања, до осећања кривице, самопрекора, издаје. Стога песник емоционалну напрегнутост врло често подупире употребом инверзије, која на плану језичко-стилског израза стиховима придаје посебну интонацију немира и слутње. Анушићева нова збирка чита се и као једна самопреиспитујућа поезија, у којој се лирски јунак отворено суочава са властитим грешним мислима: „Ту ничег нема твога / Твоји су само греси: / Око копа рупу у туђој јабуцици / И замркло тело пада у јаму (...) А твоја мисао ради о глави / Једног чавла / Кога ће пест твоја / Закуцати на оно место” („Ту ништа није твоје”). Отуда је у почетним песмама, као алузија на изневерен принцип човекољубља, присутно и варирање мотива Гетсиманског врта, издаје Христа и његовог страдања, у којима се грижа савести и самопрекор можда најефектније читавају у метафори тела као ексера: „Тело твоје ексер је / Где га све ниси укуцао / Куда чавленисао / / Ето си се истајио / Састругао у туђем месу / Сатрунуо опиљцима у сопствену душу” („Рђа”).

Међутим, чавао, један од фреквентнијих мотива у Анушићевим стиховима, неће поседовати искључиво негативну конотацију. У песми „Висибаба”, тематизујући здравствену невољу и посрнуће тела „улево”, песник ће прихватити ону метафору тела као ексера, али је и развити у новом значењу: „А глава нагнула / На своју висибабу – / / Зависибабљен / Спојио си прсте, чавлене изданке / И отад клинце укуцаваш / Мајсторе суманути / У грађевину која се урушава” („Висибаба”). Овде метафоричка песничка слика постаје ефектна фигура самог писања и стварања, при чему се поезија представља као једино везивно ткиво које може да спречи урушавање бића.

И на овом, али и на бројним другим примерима може се уочити да Анушић песничке слике ретко гради кроз реалистички поступак. Оне готово увек зраче пренесеним значењем, било да имају персонификована обележја, било да су у функцији метафоричког или симболичког дејства. Дате без улепшавања, ове слике израз су сучељавања субјекта са сопственим демонима, са сопственом грижом, слутњама и страховима, и на нивоу таквог свог објављивања могло би се рећи да остварују извесне додирне тачке са поетиком Новице Тадића. У песми „Детињство”, уместо очекиване слике носталгичне евокације дечачког доба, присутна је ониричко-

-кошмарна драма лирског субјекта. Песма „Лутак” заснива се на слици гротескне и узнемирујуће идентификације: „Све чешће / По сву ноћ / Мирно лежиш на леђима / Лутку налик // Будан као зло”. Иако дата као наглашено статична, ова слика сва је у напетости и некој притајеној претњи. Гротескна је, али и морбидна, сликовитост и у песми „Гомила ничега”, у којој се исказује апсурдна позиција субјекта, чије распаднуто и раскомадано тело стоји у контрасту са жељом и потребом јунака да згрће и сабира. У песми „Гробље” пак, такође кроз фигуративну и морбидну песничку слику, овога пута гробља као засађених леја, дата је слутња смрти: „(Речи под дивљим першуном / Кувају супу / Коју ћеш и ти једном кусати)”. У песми сродног мотивског импулса, „Рака”, међутим, унутар оквирне слике двојице копача гроба који предано и ужурбано раде своју работу, појављује се фигуративно изузетно ефектна, истовремено и антропоморфна и еротска песничка слика раке: „Отварала се утроба блатуше / Као рајска врата жене / Црн зјап у вриску белине”. Али ова песма је и један од ретких примера Анушићевог огрешења на плану композиционог поступка. Песма дуж целог тока има драмски ритам и напетост, и песник, уместо да њен завршетак приведе у духу неког онеобиченог увида у онтолошку или егзистенцијалну природу лирског субјекта, што иначе уме да уради, лирску драму необјашњиво разлива, те песма остаје чавао – да се ослоним на Анушићев мотив – без свог поентирајућег врха.

У Анушићевој поезији видљива је једна тежња ка огољавању душевних стања, ка самоиспитивању без зазора. Његови стихови изненађују истрајношћу и одважношћу у сучељавању са сопственим понорима и етичким странпутицама, и неретко делују као вид бруталног самораскривавања. Ово је таква песничка збирка у којој горчина и јед нису примарно усмерени према споља већ према унутра, према самом себи. То је присутно, рецимо, у песми „Године”, где се кроз флореалну метафорику видно испољава самопрекор: „Телави стручак си / Стабљичица инокосна / Коју хране злоба и јед”. Друга једна песма, „Гле, како јутрос”, у потпуности је изграђена на антитетичком доживљају света, у којем лирски субјект себе не види као део хармоничног склада и слављења света, већ, пун горчине, себе препознаје као маргину по опредељењу: „Само ти / Који си самог себе одбацио / Руком се сопственом задавио / Кроз памук речи душу испустио / Крај срушеног плота / Као испљунута сплачина / У јажи времена цмариш”.

У стиховима у којима Анушићев субјект слути свој крај природно је да буде присутно и елегично осећање. Међутим, оно је можда најизразитије у песми „Кућиште/Нови пагани, опело у прамалеће”, где субјект, наштавши се на месту где му је некад била родна кућа, доживљава паганску, мистично-пантеистичку ситуацију. У контексту пустоши и развалина преплићу се неколике линије трагичног доживљаја живота: од пролазности времена, која је сада и најмање болна, до оних изразитијих

– егзистенцијалних и етичких питања разореног родног дома и људске пустоши, питања која алудирају на ратне страхоте које су се збивале на овим просторима. На те ретке имплицитне рефлексе ратних дешавања наилази се и у песми „Уликс са личне *исправе*”, која се из реалистичке ситуације контроле на граничном прелазу развија у метафизичку слутњу краја, при чему једном напуштена гола стварност до краја песме задржава осенченост оностраним. Тако случај са пасошке контроле субјекта-прогнанника, случај, дакле, са границе, прераста у доживљај нестабилне *границе* овог и оног, горњег и доњег света, у којем јунак слуги да га чека митска река Лета, док га онај *возар*, у новом облику и униформи, проверава и премерава: „И сваки пут кад ти је врати / У неверици гледаш / Да ли је још нешто остало / Од тебе, на оној мутној слици / Коју гребу, стружу, крзају, спирају”.

Иако формална структура то не показује, јасно је да Анушићеву нову збирку завршава циклус песама посвећен поезији. Песник ову тему варира, од лирских минијатура у којима уздиже вредност поезије по биће, и где је она насушна потреба, заштита и спас од ништавила („Оно што ти треба”), преко аутоироничног поигравања са стваралачким мукама („Хартија”), до песама у којима се аутор критички односи према друштвеном статусу поезије и књижевности уопште. Тако у песми „Пишеш, кажеш (Пријатељево обраћање)” читамо стихове у којима под плаштом наивно виђења поезије провејава питање које и није толико наивно, а то је употребна вредност књижевности. Ово је само једна у низу песама из овог циклуса које тематизују загубљену веру савременог друштва у моћ и вредност књиге, при чему је критика усмерена и према писцима, и према издавачима, и према читаоцима. Можда ова Анушићева критичка оштрица може понеком зазвучати и прејак, али с обзиром да је и његов „песнички субјект” непрестано под лупом самоиспитивања и самораскринкавања, онда се чини да на ову врсту *лирског обрачуна* са културном стварношћу и књижевном политиком песник полаже апсолутно право.

Премда се могло без понеких песама, посебно оних анегдотског типа, попут „Комшије”, рецимо, збирка *Жив си, кажеш* прилично је уједначена и на плану песничког поступка, и на нивоу њених естетских домета. Ово је поезија аутентичне имагинације и богате фигуративности, отвореног суочавања са сопственим демонима, поезија која носи интонацију сумње и слутње, и најпоследње, да парафразирам завршне стихове једне Анушићеве песме, ово је „поезија да те себи поврати”. У том повратку се ваљда и крије она употребна вредност књижевности.

Ђорђе ДЕСПИЋ